

Tijd voor de betekenisconomie: wat denk jij?

Kaj Morel

kpn.morel@avans.nl

kaj@dezaakvanbetekenis.nl

September 2019

Een verhaal uit 1950

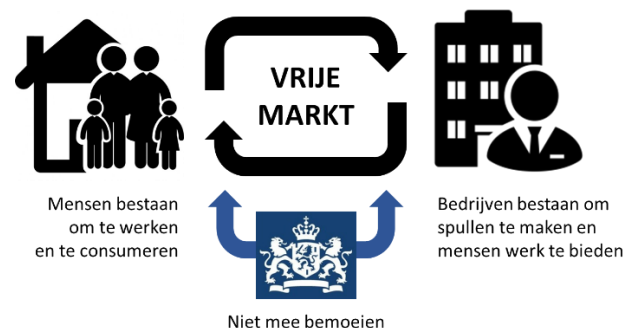
Wist je dat het verhaal over economie dat jij op school leert ongeveer 70 jaar oud is? Het is bedacht in de periode rond de Tweede Wereldoorlog door mensen als Ayn Rand, Nobelprijswinnaar Milton Friedman, en Alan Greenspan, die later de baas werd van de Amerikaanse centrale bank en de schuld kreeg van de financiële crisis uit 2008. Deze wetenschappers hadden wel de hulp nodig van politici om hun ideeën over een vrije markteconomie in praktijk te kunnen brengen. Een van hen was Augusto Pinochet, misschien heb je wel eens van hem gehoord tijdens geschiedenisles. Hij wordt gezien als een dictator die van 1973 tot 1990 heerste over Chili. In de jaren 80 besloten ook de Amerikaanse president Ronald Reagan en de Britse premier Margaret Thatcher te kiezen voor de vrije markteconomie als theorie voor het besturen van hun land. (De vrije markteconomie wordt ook wel neoliberalisme genoemd. Dit klopt strikt genomen niet, maar dat weten niet zoveel mensen).

Vanaf dat moment zijn we ook in Nederland en in vrijwel alle andere landen van de wereld met uitzondering van de communistische landen, de principes van de vrije markt en het bijbehorende economische model gaan overnemen. We vinden het inmiddels volkomen vanzelfsprekend dat onze economie moet groeien en dat bedrijven winst moeten maken, het liefst zoveel mogelijk. Bedrijven moeten ook zorgen voor werkgelegenheid. En wij, burgers, wij moeten hard werken en veel spullen kopen. Want anders gaat het slecht met de economie. En dat willen we niet.

Zo simpel is onze economie

Als je begrijpt hoe vrije markteconomen naar onze economie kijken en wat ze ons (ja, jou ook) aanleren, dan snap je direct waarom er in onze samenleving zoveel nadruk ligt op economische groei, winst maken, werken en consumeren. Dit hebben we allemaal te danken aan het zogenaamde Circular Flow Model. Er bestaan vele varianten, maar die komen allemaal op hetzelfde neer.

Volgens dit eenvoudige model draait onze economie om huishoudens (dat zijn wij dus) en om bedrijven (dat zijn wij ook, maar dan in een andere rol). Mensen (huishoudens) bestaan om te consumeren en om te werken. Bedrijven bestaan om spullen te maken en om mensen te laten werken. De vrije markt zorgt ervoor dat er een continue stroom ontstaat (vandaar de naam *circular flow*) van spullen en werk tussen huishoudens en bedrijven. Omdat we spullen nodig hebben om te leven, gaan we werken bij bedrijven waar we de spullen maken die we vervolgens zelf kopen om te consumeren, enzovoort.

Vraag jezelf nu eens af wanneer een economie die op dit model gebaseerd is het goed doet. Wat moeten huishoudens doen om ervoor te zorgen dat de stroom van goederen en werk blijft draaien en misschien wel steeds harder gaat draaien? Wat moeten bedrijven doen? Precies. Het toverwoord is

‘zoveel mogelijk’ (ok, dit zijn twee woorden). Om te zorgen dat onze economie goed draait¹ moeten wij, mensen, zoveel mogelijk consumeren en zoveel mogelijk werken. En dat doen we dan ook. We werken ons te pletter en consumeren ons een beroerte. Bedrijven moeten zoveel mogelijk spullen maken en zorgen voor zoveel mogelijk banen. In het eerste slagen ze voortreffelijk, het tweede gaat over het algemeen goed. Als dat niet zo is (hoge werkeloosheid) is het gelijk een zaak van nationaal belang en maken we ons grote zorgen.

Nu snap je ook meteen waarom we na elke griepgolf berichten in de krant zien zoals dat hieronder. Zieke mensen zijn slecht voor onze economie. Logisch toch? Mensen die ziek zijn eten niet en werken niet. Precies de dingen die ze volgens het Circular Flow Model wel moeten doen. Foei!

Griepgolf na 19 weken bijna het land uit, kosten 1,3 miljard

Naast huishoudens en bedrijven bestaat natuurlijk ook de overheid. De rol van de overheid in een vrijmarkteconomie varieert nogal afhankelijk van welke precieze economische stroming je neemt. De verschillende stromingen zijn het er in elk geval over eens dat de overheid zich zo min mogelijk met de markt dient te bemoeien. Laat de markt zijn werk doen, dat is het beste voor iedereen, is de strekking.

¹ Grappig toch, dat we het woord ‘draaien’ gebruiken als het gaat over economie. Dat heeft natuurlijk alles te maken met het idee dat onze economie een

Waarom ons economische verhaal ooit goed was, maar nu niet meer

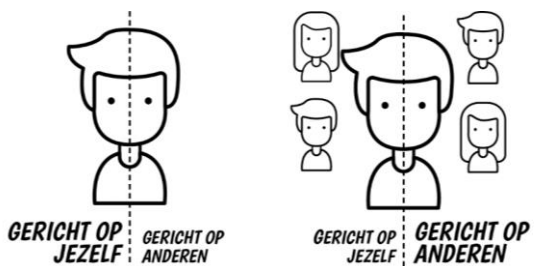
Vlak na de Tweede Wereldoorlog lag Europa in puin. Alles wat kapot en mensen hadden niets. Op dat moment was het verstandig om zoveel mogelijk spullen te maken en mensen daarmee aan het werk te zetten, zodat zij hun leven weer konden opbouwen. Nu, ruim 70 jaar later, is onze situatie totaal anders. Er is geen gebrek aan spullen, integendeel. Er zijn teveel spullen. We gooien meer weg en produceren meer afval dan ooit. Waarom zouden we dan nog meer moeten consumeren? Zeker nu we weten dat grondstoffen opraken en de aarde uitgeput en vervuild raakt door al onze spullen. We weten ook dat steeds meer mensen lastig kunnen meedoen aan het leven, omdat een kleine groep mensen alle rijkdommen vergaart. Veel mensen voelen zich niet meer prettig bij het huidige economische denken. Waarom draait alles om geld? Kan ik nog wel vliegen en vlees blijven eten nu ik weet hoe slecht dat is voor de aarde? Wil ik nog wel werken voor een bedrijf dat geld verdienen belangrijker vindt dan een leefbare wereld? Moet ik nog harder werken terwijl zoveel mensen burn-out klachten hebben? Kortom: er blijken ernstige nadelen aan onze huidige economie te kleven die nu zo duidelijk worden dat we ze niet langer kunnen negeren. We hebben echt een beter verhaal over economie nodig. Gelukkig raken steeds meer mensen daarvan overtuigd. Lees de kranten maar.

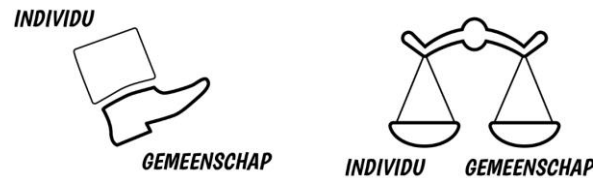
rondcirkelende stroom is zoals het Circular Flow Model ons leert.)

Een kwestie van principes

Hoe luidt dat betere verhaal over economie? Ik weet dat natuurlijk ook niet precies, maar ik heb goed uitgezocht welke verhalen andere mensen vertellen over een betere economie. Daaraan heb ik mijn eigen gedachten toegevoegd en zo is het verhaal van de betekenis-economie ontstaan. Dit is een economie waarin alles draait om het verbeteren van de levens van zoveel mogelijk mensen, zonder dat dit ten koste gaat van de aarde. De betekenis-economie is echt anders dan onze huidige economie, omdat we uitgaan van totaal verschillende spelregels. Ik spreek liever over principes, omdat economie geen spel is, maar gaat over hoe we met elkaar samenleven en hoe we spullen verdelen. Dat zijn serieuze onderwerpen. Aan de hand van plaatjes leg ik het verschil uit tussen hoe we nu denken over economie (links) en hoe we dat doen in de betekenis-economie (rechts). Het zijn best veel principes. Toch hoop ik dat je niet afhaakt. Zonder principes kan iedereen doen wat hij of zij wil en wordt het al snel oneerlijk, niet leuk, of allebei. Dat is precies wat er nu aan de hand is in onze economie. Pas als je begrijpt wat de verschillende principes inhouden en waarom ze belangrijk zijn, kun je besluiten of het tijd is voor de betekenis-economie of niet. De keus is aan jou. Ik geef je graag een tip. Vraag je tijdens het lezen eens af hoe onze economie eruit zou zien als we zouden kiezen voor de principes van de betekenis-economie. Dat is niet makkelijk, maar wel een goede oefening. Ik ben heel benieuwd tot welke conclusies jij komt.

Wat denk jij: zijn mensen gericht op zichzelf of gericht op anderen? Hier heb je meteen het belangrijkste verschil te pakken tussen economie nu en de betekenis-economie. De betekenis-economie gaat er vanuit dat mensen graag iets voor anderen willen betekenen. We zijn veel minder op ons zelf gericht dan we vaak denken. De gevolgen van dit uitgangspunt zijn direct merkbaar en voelbaar. Met wie doe jij het liefste zaken? Met iemand waarvan je aanneemt dat hij uit is op zijn eigen gewin of met iemand waarvan je aanneemt dat hij het beste met je voorheeft?

In de huidige economie zien we veel voorbeelden van situaties waarin mensen iets doen dat goed is voor henzelf, maar slecht voor andere mensen. Zolang je de wet niet overtreedt, mag blijkbaar alles. In de betekenis-economie doe je als individu niets wat slecht is voor de gemeenschap, ook als dat van de wet best mag.

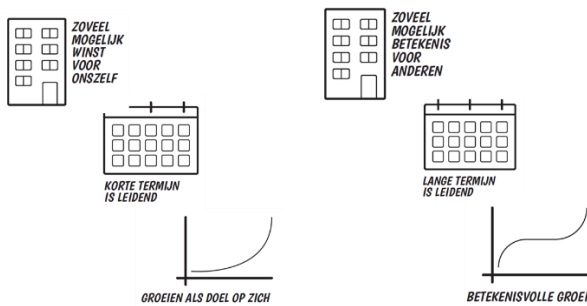

In de huidige economie spelen ethische afwegingen – is ons economisch handelen goed of slecht en heeft het positieve of negatieve gevolgen – geen rol. Voor economen is het even nuttig om een kind te leren lezen als om van dichtbij een walrus te schieten. Voor beide behoeften zijn immers mensen te vinden die ervoor willen betalen. Wat vind jij beter? Dit voorbeeld maakt duidelijk dat de markt niet dient te bepalen wat goed of slecht is. Dat moeten we zelf doen.

Misschien heb jij ook geleerd dat er een onzichtbare hand van de markt bestaat die ervoor zorgt dat we allemaal rijker worden, als iedereen zoveel mogelijk geld voor zichzelf probeert te krijgen. Hoewel dat wel een beetje klopt - de meeste mensen hebben de afgelopen honderd jaar inderdaad meer geld gekregen - zorgt het huidige economische systeem er vooral voor dat de rijkste mensen steeds meer krijgen terwijl de armste mensen nooit uit de schulden komen. We zullen dus zelf maatregelen moeten nemen om welvaart eerlijk te verdelen. Er

bestaat geen magisch mechanisme dat dat voor ons doet.

Bedrijven krijgen een hele andere rol in de betekenis-economie. Hun belangrijkste doelstelling is niet langer om zoveel mogelijk geld te verdienen en te groeien op korte termijn. Nee, hun belangrijkste doelstelling is om zoveel mogelijk betekenis te hebben op lange termijn. Groei is niet langer superbelangrijk en een doel op zich. Betekenisvolle groei betekent dat bedrijven alleen willen groeien als anderen daar ook beter van worden. Vind je dit een gek idee? Kijk maar eens goed om je heen hoeveel bedrijven dit al doen. Het worden er bovendien steeds meer. Ik voorspel je: over een tijdje is deze manier van zakendoen normaal geworden.

Weet je dat de meeste bedrijven producten en diensten verkopen die meer kwaad dan goed doen? Dat komt omdat ze alleen kijken naar de directe kosten en opbrengsten voor henzelf. Alle andere kosten, bijvoorbeeld als gevolg van toekomstige milieuschade en gezondheidsproblemen, of van uitbuiting van mensen elders op de wereld, worden gemakshalve afgeschoven op anderen. Hierdoor lijkt het alsof we erop vooruitgaan, terwijl we in werkelijkheid slechter worden van hetgeen deze bedrijven ons leveren. Dat kan natuurlijk niet goed blijven gaan.

In de huidige economie wordt de prijs van een goed bepaald door de markt, de zogenaamde marktprijs. Dat gaat vaak best goed, maar dikwijls ook niet. Handelaren kunnen misbruik maken van de marktwerking door bijvoorbeeld kaartjes voor concerten of sportevenementen voor extreem hoge prijzen door te verkopen. Veel mensen vinden dat oneerlijk. In de betekenis-economie is het niet langer vanzelfsprekend om altijd maar de hoogst mogelijke prijs te vragen voor producten en diensten. We vragen ons vaker af of we een bepaalde marktprijs wel rechtvaardig vinden.

Dit zijn ze dan, de principes van de betekenis-economie. Hopelijk zetten ze je flink aan het denken. Een ding wil ik je in elk geval meegeven. Onze economie staat niet vast. Denk nooit: zo is het nu eenmaal. Onze economie is een verhaal dat door onszelf verzonnen is. Als we het geen goed verhaal vinden, verzinnen we toch gewoon een beter verhaal.

Meer weten?

Onder mijn foto vind je mijn emailadres. Ik nodig je van harte uit om me te mailen als je vragen hebt of meer wilt weten over de betekenis-economie. Wat ik ook leuk vind: een keer in jullie economieles komen praten over de betekenis-economie. Misschien vind jouw leraar dat ook wel een goed idee.

Dit artikel kun je ook downloaden van mijn website via: <https://dezaakvanbetekenis.nl/wp-content/uploads/2019/09/Hand-out-Betekenis-economie-middelbare-scholieren-2019.pdf>